

Ο ΤΟΠΟΣ ΜΑΣ Η ΝΑΞΟΣ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

ΜΑΡΚΑΤΑΤΟΣ Γ.Π.

Μονοθέσιο Δημοτικό Σχολείο Εγγαρών Νάξου, Δ/ση Α΄βάθμιας Εκπ/σης Κυκλάδων
e-mail: markatatos@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Νάξος είναι ένα νησί που ξεχωρίζει για το πολυποίκιλο και ιδιαίτερα όμορφο φυσικό του περιβάλλον, τον ιδιαίτερο γεωλογικό του πλούτο καθώς και για τη σπουδαία πολιτιστική του κληρονομιά. Διαφέρει από τα υπόλοιπα νησιά των Κυκλάδων διαθέτοντας πολλά νερά, πλούσια βλάστηση και εύφορο έδαφος που την καθιστούν αυτάρκη σε γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα. Οι 20.000 κάτοικοι του νησιού ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, το εμπόριο, την εξόρυξη του μαρμάρου, και τα τελευταία 20 χρόνια με περιορισμένες τουριστικές δραστηριότητες. Το ένα τέταρτο του πληθυσμού ζει στη Χώρα, ενώ το μεγαλύτερο τμήμα των Ναξιωτών ζει στα σαράντα περίπου μικρά και μεγάλα χωριά του νησιού. Η ειδικότερη θεματολογία γύρω από την οποία κινείται η εργασία μας είναι: (α) σύντομη αναφορά στην ιστορία του νησιού, (β) γεωφυσικό περιβάλλον, (γ) αγροτικά προϊόντα, (δ) κτηνοτροφία, (ε) διαμόρφωση των οικισμών και (στ) παραδοσιακά ήθη και έθιμα των κατοίκων. Η μεθοδολογία της εργασίας εντάσσεται στην κατηγορία της «επισκόπησης», συλλέγοντας πληροφορίες μέσα από βιβλιογραφία, συνεντεύξεις και κατά τόπους επισκέψεις. Βασικός στόχος της όλης προσπάθειας είναι να ευαισθητοποιηθούν οι ίδιοι οι μαθητές για τον τόπο τους, προκειμένου να ευαισθητοποιήσουν στη συνέχεια τους συντοπίτες τους. Κύριο παραγόμενο προϊόν της όλης προσπάθειας είναι ένα καλαίσθητο βιβλίο με εκπαιδευτικό χαρακτήρα, πλούσιο σε εικόνες, απλά και ελκυστικά γραμμένο για μαθητές δημοτικού.

MARKATATOS G. P.

Primary School of Eggares Naxos, Cyclades
e-mail: markatatos@sch.gr

ABSTRACT

Naxos is an island which is distinguished for its beautiful and full of variety natural environment, its special geological wealth and for its important cultural heritage. It differs from the other islands of Cyclades by having a lot of water, rich vegetation and fertile ground, which makes it autarkic in agricultural and range products. The 20.000 residents of the island deal mainly with agriculture, livestock farming, trade, excavation of marble, and the last 20 years with limited tourist activities. The one-quarter of the population lives in the town of the island called Chora, while the biggest department of its population lives in the around forty small and big villages of the island. More specific issues our work is dealing with are: (a) short report in the history of the island, (b) geophysical environment, (c) agricultural products, (d) livestock farming, (e) housing (st) traditional habits and customs of residents. The methodology of the work is included in the category of "review", collecting information through the bibliography, interviews and local visits. The main objective of this project is to sensitize the students for their place, so that they sensitize then the other inhabitants of the island. The main product of this project is an aesthetic book with educational character, rich in pictures, simply and attractively written for students of primary school.

Λέξεις κλειδιά: Νάξος, παραδοσιακά επαγγέλματα, ήθη και έθιμα, φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, αγροτικά προϊόντα, γεωλογικός πλούτος, κτηνοτροφία, μελέτη επισκόπησης

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΘΕΜΑΤΟΣ

- Η ιδιομορφία του νησιού «Νάξος» σε σχέση με τα υπόλοιπα νησιά των Κυκλάδων, τόσο από γεωφυσική όσο και από μορφολογική άποψη. Μπορεί κανείς ενδεικτικά να αναφέρει το εύφορο έδαφος, τα φημισμένα πετρώματα (με γνωστότερο το σμυρίγλι) καθώς και τη μεγάλη ποσότητα σε υδάτινους πόρους.
- Τα βιώματα των μαθητών μας, γονείς και συγγενείς των οποίων ασχολούνται με παραδοσιακά επαγγέλματα της Νάξου, όπως γεωργία και κτηνοτροφία.
- Το γεγονός ότι το χωριό Εγγαρές, όπου εδρεύει το σχολείο μας, βρίσκεται κοντά σε τεχνητό φράγμα νερού, στον κάμπο των Εγγαρών. Η συγκεκριμένη περιοχή θεωρείται από τις πιο εύφορες της Νάξου, και η πλειονότητα των κατοίκων της ασχολούνται με γεωργικά και κτηνοτροφικά επαγγέλματα.
- Το γεγονός ότι οι παραδοσιακές και σύγχρονες ασχολίες των κατοίκων της Νάξου συνδέονται άμεσα με τις περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες του νησιού και έχουν σημαντική επίδραση στις οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων του (συμπεριλαμβανομένης της πρόσφατης τουριστικής ανάπτυξής του).
- Η συμμετοχή μας το προηγούμενο σχολικό έτος σε σχετικό πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με τίτλο «μελέτη και αποτύπωση του φυσικού περιβάλλοντος της Νάξου» μας έδωσε το έναυσμα να ασχοληθούμε πάλι με ένα παρεμφερές θέμα.

Φωτογραφία 1: Αγναντεύοντας το χωριό Εγγαρές από ψηλά

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Γνωστικοί:

- Γνωριμία με το φυσικό περιβάλλον του νησιού, την ιστορία του και ορισμένες παραδοσιακές ασχολίες των κατοίκων.
- Κατανόηση του πώς συνδέεται η ιστορική εξέλιξη και πολιτιστική διαμόρφωση του νησιού, με το ιδιότυπο περιβάλλον του.
- Βασικές γνώσεις λογισμικού (Word, PowerPoint, Excel), χρήσιμες για την ολοκλήρωση της εργασίας, σε επίπεδο ανάλυσης-επεξεργασίας των «ευρημάτων» και παρουσίασης-δημοσιοποίησης αυτών.
- Στοιχειώδεις εκμάθηση χρήσης της ψηφιακής φωτογραφικής μηχανής και του λογισμικού επεξεργασίας εικόνας (Paint shop Pro 7) στον Η/Υ.

Συναισθηματικοί:

- Αγάπη για τον τόπο τους.
- Διαμόρφωση θετικής στάσης απέναντι στο φυσικό περιβάλλον της Νάξου, στην προστασία και στην αειφόρο ανάπτυξή του.

- Συμπάθεια για τις παραδοσιακές ασχολίες των κατοίκων του νησιού και κατανόηση της αξίας αυτών στη σύγχρονη εποχή.
- Εκτίμηση της συνεργασίας για την επίτευξη ενός κοινού στόχου.
- Απαλλαγή φόβων και αναστολών στη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας ως εργαλείο δημιουργικής έκφρασης.
- Τόλμη στο να εκθέτουν τον εαυτό τους και τη δουλειά τους σε ευρύ κοινό.

Ψυχοκινητικοί:

- Εφαρμογή βασικών κανόνων και αρχών για μια σωστή συνέντευξη.
- Εξοικείωση σε διάφορες μορφές χρήσης του Η/Υ, της ψηφιακής φωτογραφικής μηχανής και του σκάνερ.
- Μύηση στην αναζήτηση πληροφοριών μέσα από τη βιβλιογραφία και το διαδίκτυο.
- Δυναμική προβολή και παρουσίαση της τελικής ολοκληρωμένης εργασίας τους.
- Βελτίωση των εκφραστικών τους ικανοτήτων σε θεατρικό δρώμενο.

Φωτογραφία 2: Γνωριμία με τη Νάξο

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η μεθοδολογία της εργασίας εντάσσεται στην κατηγορία της «επισκόπησης». Οι μαθητές συλλέγουν και επεξεργάζονται πληροφορίες για το φυσικό περιβάλλον του τόπου τους μέσα από τη βιβλιογραφία, σχετικές επισκέψεις (εκπαιδευτικές εκδρομές), παρατηρήσεις και συνεντεύξεις.

Από την αρχή της σχολικής χρονιάς 2004-05 και καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους πραγματοποιείται και από μια εκπαιδευτική εκδρομή κάθε μήνα. Στόχος είναι η επίσκεψη, παρατήρηση και μελέτη χώρων που άπτονται άμεσα με τη θεματολογία της εργασίας μας. Παράλληλα με τις παρατηρήσεις που κάνουν και καταγράφουν οι μαθητές σε αυτές τις εκδρομές, βρίσκουν και άτομα από τα οποία παίρνουν συνεντεύξεις για κάθε θέμα ξεχωριστά που διαπραγματευόμαστε.

Οι καταγραφές των μαθητών από τις παρατηρήσεις και συνεντεύξεις τους εμπλουτίζονται με επιπλέον βιβλιογραφικά στοιχεία από μελέτη που κάνουν σε βιβλία, περιοδικά, εγκυκλοπαίδειες και ιστοσελίδες σχετικά με τη Νάξο, συγχωνεύονται με φωτογραφίες που έχουν τραβήξει και το όλο σύνολο, με τη βοήθεια του Η/Υ, διαμορφώνεται σε μια δημοσιεύσιμη-παρουσιάσιμη μορφή. Στο παραγόμενο υλικό προστίθενται ακόμη ορισμένες εκπαιδευτικές ασκήσεις (σταυρόλεξα), που φτιάχνουν οι μαθητές. Με κάποια τελική αναδιαμόρφωση το αποτέλεσμα της όλης εργασίας είναι ένα βιβλίο 160 σελίδων με εκπαιδευτικό χαρακτήρα, πλούσιο σε εικόνες, απλά και ελκυστικά γραμμένο για μαθητές δημοτικού.

Αποσκοπώντας στην καλύτερη παρουσίαση και διάδοση των αποτελεσμάτων της εργασίας μας, διοργανώνεται σχετική εκδήλωση στα μέσα Ιουνίου, η οποία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων:

- Επιλεκτική ανάγνωση αποσπασμάτων της εργασίας.

- Απαγγελία ποιημάτων και παρουσίαση θεατρικών δρώμενων σχετικών με το θέμα μας, γραμμένα κυρίως από τους μαθητές στα πλαίσια του προγράμματος.
- Επίδειξη φωτογραφιών με μορφή αυτόνομης έκθεσης και με βιντεοπροβολέα σε συνδυασμό με την όλη εκδήλωση.

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Η ενασχόλησή μας με το παρόν θέμα αποτελεί συνέχεια του αντίστοιχου προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που είχαμε υλοποιήσει το προηγούμενο σχολικό έτος 2003-04 με τίτλο «μελέτη και αποτύπωση του φυσικού περιβάλλοντος της Νάξου».

Τους πρώτους μήνες του σχολικού έτους οι μαθητές εκπαιδεύονται σε εφαρμογές του Η/Υ που θα χρειαστούμε και αναζητούμε πληροφορίες για το φυσικό περιβάλλον του νησιού και τις παραδοσιακές ασχολίες των κατοίκων του, από εγκυκλοπαίδειες, ιστοσελίδες και τα σχετικά βιβλία για τη Νάξο που προμηθευτήκαμε στα πλαίσια του περυσινού προγράμματος.

Από τις πληροφορίες που συλλέγουν γράφονται ορισμένες εργασίες με θέμα:

- Ο τόπος μου.
- Η ιστορία της Νάξου.
- Φυτά και ζώα.
- Ο Διόνυσος και το αμπέλι.

Καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, οι μαθητές συλλέγουν επιπλέον στοιχεία μέσα από συνεντεύξεις σε συντοπίτες τους και ενημερώνονται από «πρωτογενείς πηγές» αναφορικά με θέματα του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος του νησιού τους και τις παραδοσιακές, παράλληλα με τις σύγχρονες ενασχολήσεις των κατοίκων του.

Θέματα συνεντεύξεων που πήραν οι μαθητές από διάφορους Ναξιώτες είναι τα εξής:

- Το λάδι και οι ελιές της Νάξου.
- Συνταγές μαγειρικής με ελαιόλαδο.
- Η παραγωγή τυριού στη Νάξο.
- Πώς βγαίνει το κρασί και το ρακί.
- Η καλλιέργεια του σιταριού.
- Η διαδικασία παραγωγής του ψωμιού.
- Οι νερόμυλοι της Νάξου.
- Πώς χτίζεται ένα σπίτι με πέτρα.

Μαζεύουμε τις ελιές από ελαιόδεντρο στην αυλή του σχολείου μας και με παραδοσιακό τρόπο τις επεξεργαζόμαστε προκειμένου να μπορούν να φαγωθούν.

Πραγματοποιούνται ορισμένες εκδρομές και οι μαθητές καταγράφουν στη συνέχεια την πορεία αυτών και τις εμπειρίες που αποκόμισαν. Εκδρομές-επισκέψεις που πραγματοποιήθηκαν είναι:

- Στα περίχωρα των Εγγαρών όπου μελετήθηκαν παραδοσιακά κτίσματα, κτηνοτροφικές μονάδες και παραδοσιακές καλλιέργειες.
- Σε τόπους αρχαιολογικής και ιστορικής σημασίας για το νησί.
- Στην ένωση αγροτικών συνεταιρισμών Νάξου.
- Σε καταστήματα πώλησης παραδοσιακών ναξιώτικων προϊόντων.
- Σε παραδοσιακό ξυλόφουρνο ψωμιού.
- Σε παραδοσιακό ελαιοτριβείο.
- Σε εργαστήριο κεραμικών.
- Σε σύγχρονη μονάδα επεξεργασίας γάλακτος.
- Σε παραδοσιακούς νερόμυλους και ανεμόμυλους.

Τέλος γράφονται τα εξής θεατρικά:

- Προσευχή στους κυκλαδικούς θεούς
- Το σμυρίγλι
- Αθώος ο κατηγορούμενος (αφορά το θέμα της ζωοκλοπής).
- Η ιστορία του μεθυσμένου μυλωνά.

Προς τη λήξη του σχολικού έτους ασχολούμαστε με την προετοιμασία της εκδήλωσης-παρουσίασης του προγράμματος η οποία πραγματοποιείται με μεγάλη επιτυχία στις 15 Ιουνίου το βράδυ.

Φωτογραφία 3: Το πρόγραμμα εν δράση

5. ΔΡΑΣΕΙΣ – ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

- Συμμετοχή και ευαισθητοποίηση αρκετών κατοίκων της Νάξου (μεταξύ αυτών πολλοί γονείς και συγγενείς των μαθητών) σε διάφορες φάσεις του προγράμματος.
- Ενημέρωση τοπικών παραγόντων και φορέων για τα αποτελέσματα της εργασίας μας.

- Έκδοση 400 αντίτυπων της τελικής εργασίας μας σε βιβλίο, το οποίο κυκλοφόρησε ευρέως στη Νάξο, δόθηκε σε διάφορα σχολεία της Ελλάδος, σε βιβλιοθήκες και Κ.Π.Ε..
- Διοργάνωση στο τέλος της σχολικής χρονιάς ημερίδας παρουσίασης και προβολής της όλης προσπάθειας.
- Σχετική συνέντευξη στο «Μεσόγειος FM», τοπικό Ραδιοφωνικό σταθμό με μεγάλη ακροαματικότητα στη Νάξο.

6. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Αρχική Αξιολόγηση (Διερεύνηση):

- Διάλογος μέσα στην τάξη σχετικά με τις γνώσεις και εμπειρίες των μαθητών γύρω από το νησί τους.
- Έλεγχος δεξιοτήτων των μαθητών σε διάφορες μορφές χρήσης του Η/Υ και γενικότερα της ψηφιακής τεχνολογίας που θα μας χρειαστεί στην πορεία της εργασίας μας.
- Συζήτηση με τους μαθητές για να διαπιστωθεί το επίπεδο γνώσεών τους σε γενικότερα περιβαλλοντικά και πολιτισμικά θέματα.

Διαμορφωτική Αξιολόγηση:

- Καταγραφή των πρώτων αποτελεσμάτων από τις παρατηρήσεις και τις συνεντεύξεις.
- Αξιοποίηση της βιβλιογραφίας και δυνατότητα βασικής έρευνας στο διαδίκτυο.
- Έλεγχος σε βασικές ικανότητες χρήσης της ψηφιακής φωτογραφικής μηχανής και επεξεργασία των φωτογραφιών στον Η/Υ.

Τελική αξιολόγηση:

- Διάλογος στην τάξη για τις γνώσεις και εμπειρίες που τελικά αποκόμισαν οι μαθητές από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα.
- Η τελική παρουσίαση και δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων της εργασίας σε βιβλίο.
- Επιτυχή συμμετοχή στη διοργάνωση της ημερίδας παρουσίασης και προβολής του προγράμματος.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ιδιαίτερα θετικός είναι ο αντίκτυπος της όλης προσπάθειας στην τοπική κοινωνία. Η συμβολή της εργασίας στην προβολή του νησιού της Νάξου εκτιμήθηκε ιδιαίτερα. Η συμμετοχή του κόσμου στην τελική εκδήλωση ήταν πολύ μεγάλη και τα σχόλια που αποκομίσαμε ιδιαίτερα θετικά. Τοπικός ραδιοφωνικός σταθμός της Νάξου έκανε εκτενή αναφορά στο πρόγραμμά μας με συνέντευξη που πήρε από το συντονιστή δάσκαλο του προγράμματος μετά την εκδήλωση.

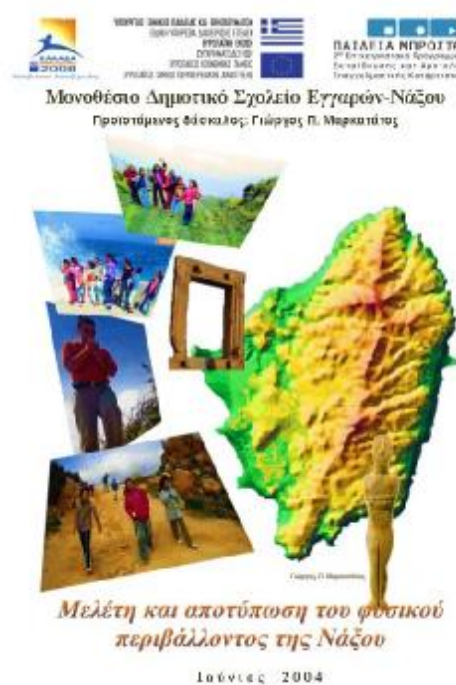
Οι μαθητές του σχολείου δήλωσαν στο τέλος της χρονιάς ενθουσιασμένοι από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα και εξίσου ευχαριστημένοι ήταν και οι γονείς τους. Το γενικό συμπέρασμα από όλους (γονείς και μαθητές) ήταν, ότι παρόλο που η Νάξος δεν είναι ένα μεγάλο νησί, οι ίδιοι γνώριζαν πολύ λίγα πράγματα γι' αυτό. Μέσα από το πρόγραμμα επισκέφτηκαν χώρους που δε γνώριζαν καν την ύπαρξή τους, έμαθαν για παραδοσιακά επαγγέλματα, ήθη και έθιμα του νησιού τους, στοιχεία για την ιδιομορφία του φυσικού περιβάλλοντός του σε σχέση με τα άλλα κυκλαδονήσια και πολλά άλλα πράγματα που τους έκαναν να αγαπήσουν περισσότερο τον τόπο τους και τους έδωσε το έναυσμα να ασχοληθούν περισσότερο μαζί του.

Το βιβλίο απ' την άλλη που εκδώσαμε με την ολοκλήρωση της εργασίας μας, είναι ο αντίκτυπος της χαράς και του ενθουσιασμού με τον οποίο συμμετείχαμε στο πρόγραμμα. Αποτελεί παράλληλα όμως και ένα καλό, κατά τη γνώμη μας, εγχειρίδιο που θα διδάξει και άλλους μαθητές σχετικά με τα θέματα που διαπραγματευτήκαμε.

Συμπερασματικά λοιπόν θεωρούμε ότι οι αρχικοί στόχοι του προγράμματος επιτεύχθηκαν σε ικανοποιητικό βαθμό δεδομένου ότι:

- Βοήθησε τους μαθητές να γνωρίσουν καλύτερα το νησί που ζούνε και να συμβάλλουν στην προβολή αυτού.
- Αφύπνισε θετικά συναισθήματα, τόσο των μαθητών όσο και των κατοίκων της Νάξου, για τον τόπο τους.
- Δημιούργησε γόνιμο προβληματισμό για την ανάγκη προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος του νησιού και διατήρησης της πολιτισμικής-πολιτιστικής του ταυτότητας.

Φωτογραφία 4: Αφίσες για τις δύο εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης του σχολείου μας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Central Naxos (2001), A guide with map, Municipality of Drimalia, Naxos.
2. Chia, J. & Duthie B. (1992), An encounter with computer art: Primary children's reactions, *Journal of Art & Design Education*, 11(2), 209-222.
3. Goldenberg, L. (2000), Photography enters the Digital Age, *Learning & Leading with Technology*, 28,3, 36-38.
4. Ucke Ch., Graf D. (2003), Naxos und kleine Kykladen: 30 Wanderwege auf fünf Inseln mit GPS-Koordinaten, Edition Graf, München.
5. Αρχοντάκης Μ., Γιαννούλης Γ. (2001), Ποίηση χαραγμένη στην πέτρα: κοινωνική μνήμη και ποιητική με θέμα το σμυρίγλι από τ' Απεράθου και την Κόρωνο της Νάξου, εκδ. Ατράπος, Αθήνα.
6. Βενετούλης Γ. (2003), Λαϊκά Παραμύθια των Κυκλάδων, εν Πλω, Αθήνα.
7. Βερόνης Γ. (2002), Ξεχασμένα παραδοσιακά επαγγέλματα στη Νάξο, Σύλλογος Δαμαλιωτών Νάξου, Αθήνα.
8. Κάλτσα Μ. (2003), Ο πόνος και η χαρά της Απεραθίτικης ψυχής, εκφρασμένα με στίχους στην αλληλογραφία, *Πρακτικά Β' πανελληνίου συνεδρίου η Νάξος δια μέσου των αιώνων*, Χαλκί, Νάξου, Σεπτέμβριος 1997, σελ 481.
9. Κατσούρος Κ., Κατσούρου Σ. (2001), Νάξος & μικρές Κυκλάδες, εκδόσεις Toubi's, Αθήνα.
10. Κεφαλληνιάδη Ν. (2001), Η πορτάρα της Νάξου: Τα παλάτια μας, εκδ. Δήμου Νάξου.

11. Κοκκόρου Α. (2003), Το ναξιακό μάρμαρο ως παράγοντας οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης του νησιού κατά την αρχαιότητα, *Πρακτικά Β΄ πανελληνίου συνεδρίου η Νάξος δια μέσου των αιώνων*, Χαλκί, Νάξου, Σεπτέμβριος 1997, σελ 177.
12. Κορρές Μ. (2003), Τα χωριά της Νάξου και η παλαιότερη μνεία των ονομάτων τους, *Πρακτικά Β΄ πανελληνίου συνεδρίου η Νάξος δια μέσου των αιώνων*, Σεπτέμβριος 1997, σελ 275.
13. Κωτσάκης Θ. (2001), Η Νάξος κατά την Ενετοκρατία: Το δουκάτο του Αιγαίου και η Λατινική Κυριαρχία στο νησί της Αριάδνης πριν και μετά την τουρκική κατάκτηση, εκδόσεις Πέλασγος, Αθήνα.
14. Λεβογιάννης Ν. (2001), Κωμική Νάξου, Τόπου Χρώματα-Αντιθέσεων Αρμονία, εκδ. ΠΡΙΜ Ε.Π.Ε, Αθήνα.
15. Προμπονάς-Κοτές Γ. (1996), Οι Βεγγερολοοί, έκδ. Ιδίου, Αθήνα.
16. Συμεωνίδης Ν. (2003), Παλαιοντολογία της Νήσου Νάξου και του ευρύτερου χώρου, *Πρακτικά Β΄ πανελληνίου συνεδρίου η Νάξος δια μέσου των αιώνων*, Χαλκί, Νάξου, Σεπτέμβριος 1997, σελ 77.
17. Χουζούρης Ι. (1997), Λαϊκή Ποίηση για την Κόρωνο Νάξου και την Ιστορία της, έκδοση Συλλόγου Κορωνοδιατών Νάξου, Αθήνα.